

Jan Ifversen

Civilisationssammenstød og konservativ realisme

Samuel Huntingtons ti år gamle bog er nu kommet på dansk i en fremragende oversættelse (Huntington, 2006). Jeg er blevet bedt om at anmelder den. Men hvordan anmelder man en bog, der har været omtalt og diskuteret i en sådan grad, at alle kender til den? Bogens titel har fået emblematiske karakter. Dagligt refereres til civilisationssammenstød rundt omkring i verden. Betegnelsen er blevet et slagord i politiske konflikter på globalt plan. På flere måder er bogens advarsler om tiltagende civilisationssammenstød gået i opfyldelse. Mange af de konflikter, der for tiden finder sted, forbindes med civilisationssammenstød. Politikere taler konstant om dem, selv når de febrilsk afviser, at de skulle finde sted. Huntingtons titel har fået sit eget liv.

En anmeldelse kunne gå på, at man bør læse bogen bag det hele. Lidt ligesom når man anbefaler en bog, som ligger til grund for en blockbusterfilm. Men man kunne også overveje, hvorfor netop denne bog blev så omdiskuteret, at nogle ligefrem har talt om en Huntington-affære (som når franskmændene taler om en Dreyfus-affære) (Mangano, 1995). En af grundene er, at bogen er kontroversiel. Den udpeger globale konfliktlinjer, som andre ikke kan se. Den indeholder kontante værdidomme, som mange har svært ved at acceptere. Og den bygger på generelle antagelser, som adskillige vil afvise. Alligevel er der tale om en fremsynet bog. Som mange andre analytikere følte Huntington sig i begyndelsen af 1990'erne – grundideerne blev først præsenteret i artikelform i 1993 (Huntington 1993) – kaldet til at stille en diagnose for verdensordenen efter murens fald. Vi kender naturligvis Francis Fukuyamas højtsvungne historiefilosofiske anlagte tese om det liberale demokratis triumf (Fukuyama, 1992), som Huntington i øvrigt kritiserer i sin bog.¹ Men man stødte på en lang række andre bud på verdensordnens fremtid i disse år.² Murens fald, den første Golfkrig, Sovjetunionens ophør og krigene i Jugoslavien var begivenheder, der satte det gamle koldkrigsparadigme ud af kraft. Tiden kaldte på nye bud på en verdensorden. Huntingtons bud var originalt, fordi det introducerede civilisationsbegrebet i analyser af international politik.³ Huntington hævdede, at Den kolde Krig måtte opfattes som en parentes, hvor ideologier havde skygget for dybereliggende forskelle, der havde rod i forskellige civilisationer. Civilisationer var, som han formulerede det, „kulturer i stor målestok“ (Huntington, 2006: 65). En bærende tese i bogen er, at storpolitiske konflikter må

forklares på baggrund af kulturelle mekanismer. Med denne tese tilsluttede Huntington sig en stigende interesse fra politologer for at medtænke kulturelle faktorer i analysen af politiske forhold.⁴ Hans kulturteori – hvis man kan kalde den det – har imidlertid det særlige, at den lader kultur – i form af civilisationer – optræde som historiske enheder, dvs. som en slags aktører i den store historie. Antagelsen om civilisationer som historiens største enheder låner han fra kendte makrohistorikere som Arnold Toynbee, Oswald Spengler og Fernand Braudel, der har anvendt civilisationsbegrebet til at forklare verdens gang. For Toynbee og Spengler handlede det om at sætte den samlede verdenshistorie på formel og forklare civilisationers opkomst og forsvinden.⁵ Toynbee gjorde det med en ganske simpel teori om gensidige påvirkninger (der både kunne have karakter af sammenstød og af sameksistens). Spengler rullede en robust historiefilosofi inspireret af livsfilosofi og organismetænkning ud for at forklare alle kulturers nedtur mod civilisationen, der for ham blot var den sidste fase i en kulturs livsbane. Braudel var mere interesseret i at påvise materielle faktorer, der holdt civilisationer sammen. Enkelte historikere har holdt fast i civilisationsbegrebet.⁶ Men det har ikke haft nogen fremtrædende plads i historieskrivningen siden anden verdenskrig. Ganske vist har man sagtens kunnet jonglere med størrelser som „Vesten“ i historieskrivningen, men det uden en større teori om en sådan enhed.⁷ For det meste overtog man blot betegnelsen fra gængse forståelser af den aktuelle verden.

Da Huntington i 1993 med brask og bram introducerede civilisationsbegrebet i international politik, genoplivede han samtidig et gammelt historisk ordensbegreb. Han kunne på den måde forklare udviklingen efter 1989 som et resultat af relationer mellem civilisationer, hvis historie rakte langt bagud i tid. Historien blev drevet frem af civilisationer. Dynamikken kunne han hægte op på en antagelse om civilisationsforskelle: „Det civilisatoriske ‘os’ og det ekstra-civilisatoriske ‘dem’ er en konstant i den menneskelige historie“ (Huntington, 2006: 182). Til at beskrive indholdet i civilisationer støttede han sig på en ganske traditionel forståelse af, hvad der hører med til kultur. Kultur handler ifølge Huntington om „blod, sprog, religion og livsstil“ (2006: 65). Det er disse størrelser, der giver menneskene i en kultur identitet. Huntington er dog ikke helt tro mod sin egen „kulturteori“, når han opstiller sine syv civilisationer. Det fremmeste træk ved de civilisationer, der lader sig tegne op, er nemlig religion.⁸ Dermed reducerer han for det første kultur til religion, og for det andet gør han religionsudøvelse til et spørgsmål om kultur. Denne reduktion er afgørende for Huntingtons forståelse af konflikter. Enhver påkaldelse af religion fra konfliktens parter kan han nemlig fortolke som et udtryk for civilisationsidentitet. Som flere af hans kritikere har fremhævet, så risikerer han at tage de konfliktendes ord for pålydende, så de fremstår, som om de er, hvad de siger, de selv og de andre er. Reduktionen af kultur til reli-

gion er det ene bærende element i Huntingtons „kulturteori“. Det andet er essentialismen. Selv om han taler om civilisationer som foranderlige, så mejsler han dem ud af flere årtusinders historie. Han lægger heller ikke op til at forstå kultur som noget, der formes af handlende mennesker. Tværtimod er det kulturen, som løber af med menneskene. Derfor forstår han civilisationer som temmelig lukkede enheder, hvis udvikling må forklares indefra.

Hvis Huntington blot havde brugt sin „kulturteori“ til at tegne civilisationer op med, ville hans bog givetvis ikke have vakt så stor opsigt. Det særlige er, at han forbinder den med en robust realisme. I den realistiske tilgang til international politik agerer stater (og andre politiske enheder) i forhold til hinanden på baggrund af magt og interesser. Konflikter forklares med magtforhold i ubalance, og forskelle iagttages mellem stærke og svage stater. I Huntingtons analyse agerer stater på vegne af civilisationer, hvis de er stærke. Hvis de er svage, er det, fordi flere civilisationer er til stede i dem. Huntington flytter således realismens forståelse af magtbalancer over i et civilisationsperspektiv, hvor statslige interesser altid kan føres tilbage til en civilisations bærende elementer. Kender man civilisationen, vil man derfor vide, hvordan staterne inden for den vil agere. Da staterne så at sige agerer på vegne af forskellige civilisationer, som er essentielt forskellige fra hinanden, så er der lagt op til civilisationssammenstød. For at kunne udpege, hvor sammenstødene vil kunne finde sted, må Huntington opridse en geo-kulturel pendant til geopolitikkens udpegning af grænser, konfliktzoner og sikkerhedsbånd. I tråd med geopolitisk jargon taler han om „brudlinjekonflikter“, hvor forskellige civilisationer støder sammen. I en veritabel tour de force vender han i dusinvis af konflikter fra 1990'erne for at konstatere, at de værste brudlinjekonflikter kan observeres rundt om den islamiske civilisation. Huntington distribuerer civilisationsgrænser med sikker hånd. Tro mod sin kulturteori trækker han en grænse i Europa mellem på den ene side den ortodokse kristendom, som han udskiller fra Vesten allerede i middelalderen, og islam på den anden side.

Huntingtons kulturelle vending i begyndelsen af 1990'erne overraskede mange, der opfattede ham som en klassisk politolog med speciale i politiske moderniseringsprocesser. Kigger man nærmere på de ting, han har beskæftiget sig med før civilisationerne, er det imidlertid knap så overraskende. I 1950'erne var han optaget af at undersøge sammenstødene mellem forskellige grundopfattelser i amerikansk politik. Han var især interesseret i at forklare forandringerne i amerikansk udenrigspolitik, ud fra hvad han så som en permanent konfrontation mellem en liberalistisk idealisme rodfæstet i amerikansk identitet og en realistisk konservatisme.⁹Når de liberale værdier omkring frihed og individualisme blev forbundet med idealisme, risikerede de ifølge Huntington at slå over i en radikalisme, som kunne føre til institutionernes ustabilitet. Konservatismen opfattede han som den almindelige besindelse på reali-

teterne. I sine senere analyser af modernisering og politisk udvikling i det 20. århundrede arbejdede han med den antagelse, at politiske forandringer først og fremmest måtte forklares i et spændingsforhold mellem idealer indvævet i politiske ideologier og politiske institutioner (Huntington, 1965. Hovedværket er Huntington, 1968). Idealere kunne frembringe institutioner, men lige så ofte kunne de erodere dem. Huntington var i sine analyser stærkt kritisk over for forandringspolitikker båret af, hvad han så som idealistisk overbud, fordi de så bort fra realiteterne, som blandt andet var stabile institutioner. Hans realistiske konservatisme var så forankret, at han ofte var kritisk over for bevægelser, der baserede sig på en omfattende mobilisering af samfundet, selv når de kæmpede for demokratiet (Huntington, 1984 og 1991). Huntington talte ikke meget om kulturer og civilisationer i sine analyser af modernisering og politisk udvikling. Men han var dog optaget af at forstå politik som et udtryk for værdier og grundopfattelser. Desuden havde han blik for disse værdiers og opfattelsers historiske forankring, ikke mindst i sine analyser af den amerikanske identitet. Han havde således tegnet et spor op, der ledte i retning af kultur og historie. Med civilisationsbegrebet fandt han nøglen til at forbinde de to.

Modernisering og globalisering

Huntington slog i 1960'erne og 1970'erne sit navn fast som ekspert i moderniseringsprocesser. Han var især interesseret i, hvorledes regimeforandringer kunne finde sted i samfund, der gennemløb drastiske moderniseringer. I sin bog fra 1991, *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century*, kom han med den positive forudsigtelse, at den politiske udvikling globalt set gik mod mere demokrati. Det byggede han på grundige analyser af regimeforandringer i Asien og Sydamerika. I denne bog, der stadig står som et meget anerkendt værk i forståelsen af politiske transitionsprocesser, fokuserede han først og fremmest på samspillet mellem politiske bevægelser og politiske institutioner. Selv om han i bogen om civilisationssammenstød flytter fokus til forholdet mellem kultur og international politik, fastholder han interessen for moderniseringsprocesser. Men hvor disse processer i hans tidligere værker kunne opfattes som en uafhængig variabel i analysen af politiske forandringer, underlægges de nu civilisationsparadigmet. Det betyder, at modernisering alene ikke længere kan forklare staters adfærd i den internationale verden. Det kan kun civilisationen. Heraf følger, at modernisering må forstås på baggrund af de kulturelle koder, som Huntington kan lokalisere i de forskellige civilisationer. Kulturen går forud for modernisering. Selv en civilisation som den vestlige, hvis identitet om noget er blevet forbundet med modernisering, har ifølge Huntington sine bærende træk i en meget ældre kultur. Som han slår fast, så var „Vesten Vesten, længe før det var moderne“ (Huntington, 2006: 103). At

anskue vestlig modernisering som model for al modernisering afviser han som både forkert og selvforherligende. Konsekvensen af denne opfattelse er, at der må optræde forskellige moderne samfund i verden. Han benægter naturligvis ikke, at den vestlige model fra det 19. århundrede får en dominerende status, men ser det som en følge af Vestens succesfulde ekspansion. Fremkomsten af forskellige moderne samfund forklarer han både med civilisationens kulturelle koder og med de strategier, ikke-vestlige stater udvikler over for den vestlige ekspansion. I dette sammenstød mellem „Vesten og resten“ åbner succesfulde afvisningsstrategier som først den japanske og siden den kinesiske op for moderniseringsprocesser i samklang med de pågældende civilisationers kulturelle koder. Samtidig er det dette sammenstød, der øger bevidstheden om de originale civilisationer hos medlemmerne af dem. Det gælder også, hvor modstrategierne forbliver destruktive og ikke fører til stabile institutioner.

Huntingtons afvisning af en enstrengt moderniseringsproces fører til, at han også må afvise enhver idé om globaliseringens homogeniserende effekter. For ham dækker talen om globalisering over en fejlagtig bestræbelse på at betragte overfladiske fænomener som vestlig popkultur og vestlige forbrugsvaner som udtryk for homogenisering. Når det kommer til „ægte“ kulturudtryk som sprog, mener Huntington at kunne påvise, at de store civilisationsprog vinder terræn. For at understøtte sin antagelse om civilisationernes sejr over globaliseringen må han ganske vist supplere sin simple kulturteori byggende på en adskillelse mellem dybde og overflade med en temmelig simpel globaliseringsteori, der parkerer alt det, globaliseringsteoretikeren Benjamin Barber indfangede med betegnelsen *McWorld*, på den vestlige civilisations overflade (Barber, 1995).¹⁰ Ligesom han må se bort fra de teorier, der ser globalisering som et udvekslings- og spændingsfelt mellem globale og lokale handle måder. I Huntingtons univers er der kun det lokale, om end i stort format.

Huntingtons kritik af tesen om globaliseringens homogeniserende virkning indgår i en mere omfattende afvisning af universalisme. Faktisk kæder han direkte globaliseringsteori sammen med en tilslutning til eksistensen af en „universal civilisation“ baseret på grundlæggende menneskelige værdier. Sammenkædningen af globalisering og universalisme gør det muligt for ham at rette skytset mod et bredt felt af teorier fra menneskerettighedsteorier over strukturelle teorier omkring international ageren til moderniseringsteorier. Universalisme ser han i sidste ende som en normativ antagelse, der tilslører kulturforskelle og dermed går globaliseringens ærinde. Den eneste universelle antagelse, Huntington vil anerkende, er, at „(m)enneskeheden er opdelt i undergrupper: stammer, nationer og de overordnede kulturelle enheder, der normalt kaldes civilisationer“ (Huntington, 2006: 86).¹¹ Anti-universalismen følger af hans robuste kulturteori, hvor årsagerne til staters adfærd skal søges i civilisationens kulturelle koder. De eksterne påvirkninger, en civilisation ud-

sættes for, kan kun komme fra andre civilisationer. Der findes intet niveau, som ikke kan føres tilbage til en civilisation. En sådan tankegang må nødvendigvis lede til en form for kulturrelativisme, altså en normativ position, der afviser enhver tale om at kunne etablere en refleksiv distance til sin kulturelle kontekst og dermed muligheden for at kritisere andre.

Huntingtons kulturrelativisme ytrer sig ikke mindst i en markant kritik af Vestens universelle ambitioner. Sådanne ambitioner ser han som en af årsagerne til sammenstødene med andre civilisationer. Denne kritik minder ganske meget om Huntingtons gamle, konservative skepsis over for den indbyggede idealisme i amerikansk liberalisme. Der er ikke særlig langt fra den konservative til den kulturrelativistiske Huntington. Forskellen er nærmest, at konservatismen alene plæderer for det bestående i kraft af dets bestandighed, mens kulturrelativisten forankrer det bestående i kulturen.¹² At den kulturrelativistiske Huntington i sin kritik af Vesten kan gøre følgeskab med en traditionel venstrefløjskritik, gør ham kun mere farverig. Samtidig viser det, at konservatisme og venstrefløj ofte finder sammen i en kritik af liberalistisk universalisme. Så snart det kommer til at opstille alternativer, skilles deres veje imidlertid, hvad Huntington selv har påpeget med sin kritiske holdning til, hvad han kalder radikalisme.¹³

Civilisationerne

Huntingtons kulturrelativisme rækker dog ikke længere end til at kritisere forestillinger om Vestens universelle værdier. Når det kommer til fremstillingen af forskellene mellem de forskellige civilisationer, tyr han i udpræget grad til det, man kunne kalde en negationens retorik, dvs. at de andre hovedsageligt fremstilles på baggrund af det, de ikke har. Huntington udpeger en række grundtræk ved den vestlige civilisation så som individuel frihed, retsstatsprincipper, magtdeling, pluralisme, adskillelse af kirke og stat, og konkluderer, at „(de) omtalte ideer, fremgangsmåder og institutioner er simpelthen mere fremherskende i Vesten end i andre civilisationer“ (Huntington, 2006: 106). De andre civilisationer er derved karakteriseret ved at have mindre af det, Vesten har. Skulle Huntington have udfoldet sin kulturrelativisme, burde han have fremdraget, hvad de andre har, som Vesten ikke har. Det gør han ikke for alvor. Det er ikke meget, vi får at vide om de andre civilisationers bærende elementer. Om den islamiske civilisation hører vi, at den mangler en kernestat – blandt andet fordi Tyrkiet er på en fejltagtig vestlig kurs – at den har en „ugæstfri holdning til vestlige liberale ideer“ (2006: 165), om den kinesiske civilisation kun, at den er konfuciansk og kollektivistisk. Det har tydeligvis ikke været Huntingtons anliggende at give nogen præcis skildring af andre civilisationer end Vesten. Han nøjes med at opridsede de træk, der kan forklare, hvorfor de nødvendigvis må støde sammen med Vesten, i islams tilfælde den totale afvis-

ning af vestlige værdier, i Kinas tilfælde det kollektivistiske alternativ. Grunden er den simple, at han primært interesserer sig for Vesten.

Som mange kritikere har påpeget, så kan *Civilisationernes sammenstød* læses som en bekymret konservativs opråb til vestlige statsledere om at se truslerne i øjnene. Den er et forsøg på at overbevise vesterlændinge om, at tiderne hverken er til triumferende besyngelse af vestlige værdier eller til selvudslettende åbenhed over for andres værdier. Huntington ønskede at ruske op i folk, som lod sig besnære af Fukuyamas triumfalisme. Men han ville også have fat i dem, der undsagde Vestens grundlæggende værdier. For Huntington er Vestens tiltagende svækkelse en væsentlig årsag til, at civilisationssammenstød truer. Andre civilisationer – ikke mindst den kinesiske – er blevet stærkere og får derfor lettere ved at opruste i de brudflader, der udgør konflikternes epicentrum. Og Vestens svækkelse er forårsaget af en indre krise.

Symptomerne på krisen aflæser Huntington i Vestens tab af territorial kontrol samt i dets formindskede andel af verdensøkonomien og af verdens befolkning. Sådanne krisefortællinger har i det 20. århundrede først og fremmest omhandlet Europas tilbagegang og har især haft vind i sejlene i kølvandet på de store katastrofer i europæisk historie. I 1920'erne pegede Arnold Toynbee på, at „dvwærgliggørelsen“ var blevet en faktor i europæisk civilisation (Toynbee, 1976). Men traditionen for at udpege svaghedsmomenter i den europæiske civilisations frembrusende modernitet går tilbage til oplysningstiden. Civilisationskritik er indlejret i selve forestillingen om civilisation (Ifversen, 2000). Denne kritik forstærkes hos Huntington, fordi han læner sig op ad den teleologiske fortælling om civilisationers undergang, som bliver populær med Spenglers dommedagsversion om den overfladiske og værdiløse vestlige civilisations undergang.¹⁴ Årsagerne til krisen kan derfor henvises til den nødvendige bevægelse, som civilisationerne gennemløber. I 1990'erne kunne Huntington få øje på mange af de kendetegn, som er „typiske for en moderne civilisation på tærsklen til forfald“ (Huntington, 2006: 420). Alligevel mente han, „moralsk forfald, kulturelt selvmord og politisk splittelse“ (2006: 420) var den væsentligste faktor i den vestlige civilisations nedgang. Opløste familier, tiltagende kriminalitet, grasserende individualisme og nedvurdering af uddannelse var de elementer, Huntington som traditionel konservativ trak frem. Men den egentlige årsag til den vestlige civilisations nedgang finder han i den tiltagende indtrængning af mennesker fra andre civilisationer og den „underminering“ af de grundlæggende vestlige civilisationsværdier, som følger med. Undermineringen befordres ifølge Huntington af en fejltagtig kulturteori – en multikulturalisme – der ved at anerkende kulturforskelle ender med at rodfæste dem og dermed svække den originale kultur. Som andre konservative kritikere af rettigheidsbaserede tilgange til kulturspørgsmål havner Huntington i den paradoksale konstruktion, at hans egen kulturteori ikke inkluderes i den kritik

af kulturel rodfæstelse, som „multikulturalisterne“ udsættes for. For ham indeholder den vestlige civilisation – eller i hvert fald i sin amerikanske udgave – den rette blanding af historiske værdier og politiske principper til at gå fri af kulturalisering. Den amerikanske identitet – *the American Creed* – har en tilpas kulturel fleksibilitet til at kunne klare påvirkninger, eller rettere havde. I sin seneste bog fra 2004, *Who are We?* retter Huntington skytset mod, hvad han ser som truslerne mod den amerikanske identitet i form af en alliance af multikulturalister og spansktalende indvandrere. Bogen, der indgår i et tiltagende kor af kritiske røster mod multikulturalisme, opstiller et scenario, hvor den amerikanske nation gennemrystes af indre kultursammenstød.¹⁵ Konfrontationen mellem Vesten og andre civilisationer er således for alvor rykket fra brudfladerne til det indre. Samtidig har fokus i Huntingtons interesse forskubbet sig fra et inklusivt Vesten, der forbandt USA med Europa, til en mere eksklusiv interesse for tilstanden i Vestens nuværende kernestat.

Huntingtons kritik af liberal immigrationspolitik og frygt for den amerikanske nations sammenhængskraft, løber sammen med en bredere kommunitaristisk kritik af liberalismen.¹⁶ Dog arbejder Huntington nok med et mere robust kulturbegreb end vanlige kommunitarister. Huntingtons frygt for sammenhængskraften er lagt ind i en konservativ kulturkritik, hvis udsagnskraft pustes op med en historiefilosofi, der har civilisationernes liv og død som omdrejningspunkt.

Kritikken

Civilisationernes sammenstød er en af de mest omdiskuterede bøger i nyere tid. Kritikerne har stået i kø for at komme til. Mange har følt sig stødt over den temmelig utilslørede lovprisning af Vestens værdier og den noget grovkornede fremstilling af de øvrige civilisationer. Ikke mindst den meget negative fremstilling af islam er faldet mange for brystet (se fx Esposito, 2000 og Perry, 2002). Huntington er således blevet beskyldt for at puste til en voksende antiislamsisme. Det er dog ikke kun hans kontante normativitet, der har vakt mislyd. Også kulturteorien – selve kernen i hans diagnose af verdensorden – er blevet heftigt kritiseret. Blandt hans egne fagfæller inden for international politik har den tætte sammenhæng, Huntington etablerer mellem en civilisations kulturelle koder og en stats internationale adfærd, været betvivlet. Fra et klassisk realistisk perspektiv er det „ikke civilisationer, (som) kontrollerer stater, men stater som kontrollerer civilisationer“ (Adjami, 1993: 9).¹⁷ Konflikter mellem stater kan føres tilbage til modstridende interesser betinget af det internationale system af stater.

Huntingtons vending mod kultur kan ses som en kritik af den klassiske realismes opfattelse af stater som hylstre for magtpolitik. Imidlertid vækker hans kulturteori ikke begejstring hos kulturforskere. Nogle hæfter sig ved den

determinisme, som den lades med i fremstillingen af de urokkelige civilisationer.¹⁸ Andre fremhæver de voldsomme generaliseringer, der skal til for at stille størrelser som „Vesten“ og Islam på benene, og ser med skepsis på, at religion skulle have en så fremtrædende plads, som den får hos Huntington.¹⁹ Atter andre undres over, at kulturelle udvekslinger udelukkende fremstilles i et konfliktperspektiv, der udelukker situationer, hvor kulturer på fredelig vis udveksler med hinanden (se fx O'Hagan, 1995 og Binyan, 1993).

Huntingtons afvisning af grundlæggende antagelser omkring globalisering på baggrund af kulturdeterminismen møder også kritik (se fx Rosencrane, 1998). Det fremføres, at han ser bort fra de effekter, globaliseringen i form af fx forbrugsvaner og økonomisk organisering har på mennesker overalt. Det er ikke svært at få øje på sådanne effekter i verden fra udbredelsen af internet og til de synkrone rystelser, som finanstransaktioner kan føre med sig. Huntingtons forsøg på at parkere fænomener af førstnævnte art i en overfladisk popkultur uden forbindelse til den ægte kultur, virker her som ren skyggeboksning fra en trængt konservativ. Af samme karakter er den kritik, der rejses mod ham for at se bort fra den stadige indflydelse Vesten har på verden. I lyset af, hvad der er sket, siden Huntington skrev sin bog, kan det være svært at acceptere en forestilling om et Vesten, der er trængt af alle andre, ikke mindst hvis man kigger fra en position uden for Vesten. Endelig kan der være grund til at nævne den ret massive kritik, som har været fremført af moderniseringsteoretikere (se fx Senghaas, 1998). De har peget på, at Huntington i sin fokusering på civilisationsforskelle ser helt bort fra andre forskelle, der kunne være årsag til uro og konflikter. Det er især økonomisk ulighed og fattigdom, man her har i tankerne. Hvor Huntington eksempelvis ser islam i aktion, kunne der ifølge disse kritikere også være tale om reaktioner på social elendighed og økonomisk udsigtsløshed. Grundlæggende tilslutter de sig den generelle kritik, som rettes mod Huntington for at underlægge alle fænomener kultur og dermed konstruere et altædende paradigme.

Inden for den akademiske verden har kritikken været nådeløs. Ikke mange har støttet Huntington.²⁰ Der kan sandelig også være grund til at forholde sig skeptisk over for såvel de teoretiske præmisser for civilisationernes sammenstød som selve diagnosen. At der er andre måder at begribe den herskende verdensorden og -uorden på, har kritikerne demonstreret til fulde. Dette forhold rokker imidlertid ikke ved, at Huntington på mange måder har fået ret i sin diagnose. Politikere, kommentatorer og mange andre taler hele tiden om civilisationernes sammenstød. Selv når man benægter, at de finder sted, lader man sig rive med af den Huntington'ske betragtningsmåde. Ofte er man tvunget til at argumentere på den bane, han har tegnet op. Hvis man udtrykte sig inden for en diskursanalytisk terminologi, ville man påpege, at civilisationsdiskurs er blevet en dominerende måde at begribe globale forskelle på. Og

Huntington, han vil gå over i historiebøgerne som den, der opfandt civilisationernes sammenstød.

Noter

1. For Huntingtons kritik, se Huntington (2006: 50).
2. Det vil række for vidt at søge at overskue de mange bud. Af de mere markante og pessimistiske bud kan man nævne John Mearsheimers berømte artikel fra 1990 og Robert Kaplans apokalyptiske skildring (1994).
3. Som Huntington selv opmærksom på, så fandt han ikke selv på betegnelsen civilisationssammenstød, men lånte den fra mellemøstesperten Bernard Lewis, der anvendte den så tidligt som 1957 til at karakterisere konflikten mellem islam og Vesten (se Lewis, 2004). Lewis' forståelse af civilisation var dog langt mere konventionel end Huntingtons. Jeg takker Morten Valbjørn for henvisningen til Bernard Lewis' 1957-artikel.
4. For denne interesse se Valbjørn (2006) og Katzenstein et al. (2006).
5. Toynbee gjorde det gennem mange bind i værket *A Study of history* (Toynbee, 1934-1961). Oswald Spengler gjorde det i værket *Untergang des Abendlandes* (Spengler, 1918-1922), der på mange måder fik samme efterlevned som Huntingtons bog.
6. Man kan nævne historikere som Philip Bagby og Caroll Quigley, der begge har udfoldet historiske civilisationsteorier.
7. Man kan finde mange historier om Vesten. En af de mest berømte er William McNeills *The Rise of the West: A History of the Human Community* (1963).
8. Huntington nævner syv civilisationer, den kinesiske, den japanske, hindu-civilisationen, den islamiske, den vestlige, den latinamerikanske og den afrikanske, men beskæftiger sig hovedsageligt med den vestlige, den kinesiske og den islamiske.
9. Temaet blev anslået i en af Huntingtons første akademiske artikler (se Huntington, 1954). Det blev udbygget i hans første bog (Huntington, 1957).
10. I Barbers diagnose af verdensordenen udspiller der sig en konflikt mellem negative kræfter på den ene side i form af en destruktiv homogenisering (McWorld) og en lige så destruktiv forskelssætten og på den anden side positive kræfter rodfæstet i folkelig kulturer.
11. Ret beset må Huntington imidlertid på grund af sin realistiske tilgang til international politik også anerkende en række universelle antagelser om staters ageren i forhold til hinanden.
12. Der er ikke langt fra en pragmatisk konservatisme som Edmund Burkes til en kultur-konservatisme som Oswald Spenglers.
13. Huntingtons første større artikel handlede blandt andet om „radikalismens“ illusoriske voluntarisme (se Huntington, 1954).
14. Forestillingen om kulturers og imperiers liv og død går naturligvis meget længere tilbage end Spengler (jf. Koselleck og Widmer, 1999).
15. Andre kritiske røster er Arthur M. Schlesinger (se Schlesinger, 1998).
16. Hovedværket i amerikansk sammenhæng er Sandel (1996).
17. Den realistiske kritik er markant i Adjami (1993).
18. Se fx Henderson (2004). For en sammenfatning af kritikken, se Wæver (2002).
19. Se fx Said (2001). Det er ikke så lige til at påvise, at fx kristendom står bagved Vestens udvikling, eller at samfund som det tyrkiske og det indonesiske har grundlæggende samme islamiske træk.
20. Se dog Murden (1999) for en meget positiv vurdering af Huntingtons kulturteori.

Litteratur

- Ajami, Fouad (1993). „The Summoning“, *Foreign Affairs*, Vol. 72, No. 4, pp. 2-9.
- Barber, Benjamin (1995). *Jihad vs. McWorld: How Globalism and Tribalism Are Reshaping the World*, New York: Ballantine Books.
- Binyan, Liu (1993). „Civilization Grafting: No Culture is an Island“, *Foreign Affairs*, Vol. 72, No. 4, pp. 19-21.
- Esposito, John L. (2000). „Political Islam and the West“, *JFQ: Joint Force Quarterly*, No. 24, http://www.dtic.mil/doctrine/jel/jfq_pubs/1124.pdf
- Fukuyama, Francis (1992). *The End of History and the Last Man*, London: Hamish Hamilton.
- Henderson, Errol A. (2004). „Notes and Comments: Mistaken Identity: Testing the Clash of Civilizations Thesis in Light of Democratic Peace Claims“, *British Journal of Political Science*, No. 34, pp. 539-569.
- Huntington, Samuel P. (1954). „Radicalism and Conservatism in National Defense Policy“, *Journal of International Affairs*, Vol. 8, No. 2, pp. 206-222.
- Huntington, Samuel P. (1957). *The Soldier and the State: The Theory and Politics of Civic-Military Relations*, Cambridge: Harvard University Press.
- Huntington, Samuel P. (1965). „Political Development and Political Decay“, *World Politics*, Vol. 17, No. 3, pp. 386-430.
- Huntington, Samuel P. (1968). *Political Order in Changing Societies*, New Haven: Yale University Press.
- Huntington, Samuel P. (1984). „Will More Countries Become Democratic?“, *Political Science Quarterly*, Vol. 99, No. 2, pp. 193-218.
- Huntington, Samuel P. (1991). *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century*, Norman: University of Oklahoma Press.
- Huntington, Samuel P. (1993). „The Clash of Civilizations?“, *Foreign Affairs*, Summer, pp. 29-49.
- Huntington, Samuel P. (2004). *Who Are We? The Challenges to America's National Identity*, New York: Simon & Schuster.
- Huntington, Samuel P. (2006). *Civilisationernes sammenstød: mod en ny verdensorden*, København: People's Press (oversat af Peter Møllerup).
- Ifversen, Jan (2000). „Begreber, diskurser og tekster omkring civilisation“, pp. 189-220 i Torben Bech Dyrberg, Allan Dreyer Hansen og Jacob Torfing (red.), *Diskurs-teorien på arbejde*, Frederiksberg C: Roskilde Universitetsforlag.
- Kaplan, Robert (1994). „The Coming Anarchy“, *The Atlantic Monthly*, Vol. 273, No. 2, pp. 44-76.
- Katzenstein, Peter J., Ronald J. Jepperson and Alexander Wendt (1996). „Norms, Identity, and Culture in National Security“, pp. 33-75 in Peter J. Katzenstein (ed.), *The Culture of National Security*, New York: Columbia University Press.
- Koselleck, Reinhart and Paul Widmer (1999). *Niedergang. Studien zu einem geschichtlichen Thema*, Stuttgart: Klett Cotta.
- Lewis, Bernard (2004). „The Middle East in World Affairs“, pp. 232-239 in Bernard Lewis, *From Babel to Dragomans – Interpreting the Middle East*, London: Weidenfeld & Nicolson [1957].
- Mangano, Percival (1995). „Chronique bibliographique: 'L'affaire Huntington'“, *Cultures & Conflits*, No. 19-20, pp. 225-238.
- McNeill, William (1963). *The Rise of the West: A History of the Human Community*, Chicago: University of Chicago Press.
- Mearsheimer, John (1990). „Back to the Future: Instability in Europe after the Cold War“, *International Security*, Vol. 15, No. 1, pp. 5-56.

- Murden, Simon (1999). „Review Article: Huntington and His Critics“, *Political Geography*, No. 18, pp. 1017-1022,
- O'Hagan, Jacinta (1995). „Civilisational Conflict? Looking for Cultural Enemies“, *Third World Quarterly*, Vol. 16, No. 1, pp. 19-38.
- Perry, Gleen E. (2002). „Huntington and His Critics“, *Arab Studies Quarterly*, Vol. 24, No. 1, pp. 31-48.
- Rosencrane, Richard (1998). „[Review of] The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order“, *The American Political Science Review*, Vol. 92, No. 4, pp. 978-980.
- Sandel, Michael (1996). *Democracy's Discontent: America in Search of a Public Philosophy*. Boston: Harvard University Press.
- Said, Edward S. (2001). „The Clash of Ignorance“, *The Nation*, October 22.
- Schlesinger, Arthur M. (1998). *The Disuniting of America: Reflections on a Multicultural Society*, New York: W.W. Norton.
- Senghaas, Dieter (1998). „A Review Essay: A Clash of Civilizations – An Idée Fixe?“, *Journal of Peace Research*, Vol. 35, No.1, pp. 127-132.
- Spengler, Oswald (1918-1922). *Untergang des Abendlandes: Umriss einer Morphologie der Weltgeschichte, Vol. I-II*. München: CH. Beck 1918 und 1922.
- Toynbee, Arnold (1934-1961). *A Study of History, Vol. I-XII*. Oxford: Oxford University Press.
- Toynbee, Arnold (1976). „The Dwarfing of Europe“, pp. 93-116 in Arnold Toynbee, *Civilization on Trial and the World and the West*, New York: New American Library [1926].
- Valbjørn, Morten (2006). „Blank, Blind or Blinded? – Cultural Investigations in International Relations“, pp. 199-224 in Knud Erik Jørgensen and Tonny Brems Knudsen (eds.), *International Relations in Europe: Traditions, Perspectives and Destinations*, London: Routledge.
- Wæver, Ole (2002). „Clash of What?“, *Politologiske Studier*, Vol. 5, No. 3, pp. 5-14.